

УДК 101.2 (340.12)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.25>

ГЕНЕЗА ПРАВОСУДДЯ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Павло Пенязь

*Запорізький національний університет,
факультет соціології та управління, кафедра філософії,
публічного адміністрування та соціальної роботи
вул. Жуковського, 66, 69600, м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5148-3813>*

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що конфлікти правового характеру, в основі яких лежала суперечка про право, вирішувалися за допомогою судових та позасудових процедур. Конфронтаційні парадигми загрожують людству планетарною катастрофою, і лише мирне співіснування людей, народів, країн і служить умовою досягнення сталого розвитку у сучасному світі.

Метою статті є дослідження генези правосуддя у історико-філософському дискурсі, виявлення смислового змісту правосуддя, тобто його духовне осмислення і переживання через призму певних ідеалів, цінностей, поглядів, інакше кажучи – кризь призму світогляду.

В ході дослідження дійшли до висновку, що правосуддя як соціальна інституція виникло на межі переходу суспільства зі стану дикості до цивілізації. З того часу будь-яке більш менш цивілізоване суспільство постійно породжує право, а потім і державу, покликану його охороняти. До найвпливовіших і поширених теорій виникнення права слід віднести: теологічні, природно-правові, історично-соціологічні, психологічні. В межах соціологізму право розглядається не як статичний набір норм, а як процес, як соціальна дія людей. Воно реалізується в процесі тлумачення, застосування та створення соціальних норм, підкріплених юридичною силою дії, забезпеченої правовою санкцією політично організованого суспільства. Досліджуючи генезу правосуддя було звернуто увагу на феноменологічний образ судового символізму та його філософське відображення у процесі судочинства. Сучасне прийняття деяких присяг із торканням певного предмета (Біблії, розп'яття, конституції, кодексу, прапора) має праісторичні корені, що свідчить про передування знакових жестів і рухів словесним текстам у первісних ритуалах. Дотепер присяга судових юристів (суддів, прокурорів, адвокатів) належить до обов'язкових елементів початку здійснення судочинства та постає як помітний своїм церемоніальним характером акт. Аналіз правової реальності дав змогу виділити в ній такі форми буття права, що у сукупності виражають динаміку правової реальності: світ ідей – ідея права; світ знакових форм – правові норми і закони; світ взаємодій між соціальними суб'єктами (правове життя).

Ключові слова: соціальна генеза правосуддя, ідея права, теорії походження права, судовий символізм, «присяга».

Вступ. Проблематика подолання конфліктів, пошук можливостей для досягнення компромісу та взаємної згоди; в тому числі з використанням правових механізмів, сьогодні актуальні, як ніколи, вони постійно присутні на порядку денному різних видів дискусій та на різних рівнях. Конфронтаційні парадигми загрожують людству планетарною катастрофою, і лише мирне співіснування людей, народів, країн і служить умовою досягнення сталого розвитку у сучасному світі. Процедури примирення стали застосовуватися на певному рівні розвитку суспільств, ще до створення державності. У різні історичні періоди конфлікти правового характеру, в основі яких лежала суперечка про право, вирішувалися за допомогою судових та позасудових процедур.

Філософське осмислення правосуддя – складна, методологічно зумовлена проблема. Її вирішення полягає у тому, аби обрати методологічний інструментарій, здатний розкрити істотні характеристики правосуддя як соціально-філософського явища [5].

У праворозумінні вирізняють два об'єкти: «правоявища» (що відбивається як поняття право) та «правоназивання» (те, як словесно, іншими знаками «маркуються» поняття права) [3, с. 9]. Розуміння філософії права (правосуддя), що ґрунтується на розмежуванні сущого і належного, визначає предметом філософії права не право, яким воно є, а право, яким воно повинно бути [8, с. 14].

Філософія правосуддя може розглядатися за різними напрямками філософії: як онтологічна філософія правосуддя або онтологія правосуддя (правосуддя як буття), гносеологія правосуддя (правосуддя як пізнання), аксіологія правосуддя (правосуддя як цінність, ціннісні виміри правосуддя), антропологія правосуддя (правосуддя як антропологічне явище), феноменологія правосуддя (правосуддя як феномен). За такого розуміння філософія правосуддя розкривається у її різних аспектах й загалом представляється як багатоаспектне явище [2, с. 62].

Людство завжди шукало компроміс у площині відносин «закон – справедливість», «права особистості – суспільне благо». Спочатку, на думку вчених, все було досить просто: відносини в первісному людському суспільстві, регламентувалися соціальними нормами, що виникли на основі звичаїв – історично сформованих правил поведінки, що увійшли до звички. Найсуворішим покаранням за злочинне діяння чи правопорушення було вигнання з роду, і навіть кровна помста.

За умов переходу людства від економіки, що привласнює, до економіки виробництва; від полювання, рибальства і збирання до стійких форм скотарства та землеробства; з вдосконаленням знарядь праці, підвищувалися продуктивність праці, культура, моральність, стали різноманітнішими і суперечливими інтереси членів суспільства. У процесі поділу праці відбувалося накопичення надлишкового продукту в окремих групах, виникло майнове та соціальне розшарування людей.

Виникає особлива соціальна група, яка становить чиновницький державний апарат, який став фактичним власником засобу виробництва, або клас, який обернув ці кошти в приватну власність. У цьому випадку виникає соціальна нерівність, яка ставить у нерівні умови членів суспільства у розподілі суспільного продукту, передачі загального надбання до рук вузького кола осіб. Порушується принцип справедливості, що призводить до порушення звичаїв у суспільстві, руйнується закріплений віками збережений постійний порядок. Укріплена звичаями форма суспільних відносин перебуває у протиріччі зі своїм змістом. В історично початкових суспільствах упорядкування з цією метою суспільних відносин відбувається за допомогою громадської влади, що представляє суспільство у зовнішніх та внутрішніх конфліктах. Ця влада мала монополію на фізичний примус членів суспільства у разі потреби, однак для реалізації владних повноважень вона не мала спеціальних органів. Таким чином, формується панівний клас, особлива соціальна група, у руках якої знаходиться не лише власність (громадська чи приватна), але та публічна влада, і яка формує державний апарат, використовуючи цю владу для припинення подібних порушень та здійснення примусових заходів до осіб, які їх вчинили.

Тож, право виникло на межі переходу суспільства зі стану дикості до цивілізації. З того часу будь-яке більш менш цивілізоване суспільство постійно породжує право, а потім і державу, покликану його охороняти. Генезис права відбувався і відбувається під впливом принаймні трьох факторів: соціально-культурного; соціально-економічного; класово-політичного. Виникнення права неможливе поза соціальними умовами. Інакше

можна сказати, право може бути породжене тільки суспільством. «Ubi societas, ibi jus», що з латини: «скрізь, де є суспільство, є закон/право». Ця дефініція, означає, що право можна знайти в усіх формах стабільної політичної організації, що виникає внаслідок соціальної співпраці. Ця теза стверджує, що поза суспільством право не існує. Право «з'являється» лише у суспільстві як специфічний порядок суспільних відносин, учасники яких мають певну соціальну свободу діяти тим чи іншим чином. Свобода, яка закріплена в обов'язках інших осіб.

Перші писемні пам'ятки права найдавніших цивілізацій (Закони Ману, Закони XII таблиць, Закони царя Хаммурапі, Хетські закони та ін.) зафіксовані у яких норми носять найчастіше казуальний характер.

Американський юрист Г. Берман [10] вважає, що західна традиція права зародилася у Європі XI–XII ст., але основи її закладали не держава, а католицька церква; базовою європейською системою права виступило канонічне право – підсумок папської революції XI ст., утвердження незалежності римської церкви як корпоративної юридичної освіти під егідою папства.

Загально соціальні умови виникнення права можна поділити на соціо-психічні та соціо-культурні. Право, як порядок належного, принципово відрізняється від природного порядку, у якому повинно бути відсутнє. Явища природного порядку такі, якими вони є. Право, як сфера належного та можливого в реальній поведінці, що не має буття поза суб'єктами, які мають певні інтелектуальні, емоційні та вольові можливості і створюють право в актах інтерсуб'єктивної екстерналізації. Право є продукт життєвого світу. Тому соціо-психічними умовами права є виникнення в індивідуумів здібностей: 1) розуміти ідеальний зміст правил належної поведінки, виражених у загальнообов'язкових нормах, які утворюються шляхом тлумачення, інтерпретації зовнішніх, знакових форм їхнього вираження; 2) визнавати їх (прямо чи опосередковано) як необхідні підстави своїх зовнішніх вчинків (вчиняти акти ціннісної легітимації і впізнавати соціальну легітимацію, що мала місце); 3) самостійно діяти, реалізовувати витікаючі з них (норми) повноваження та обов'язки. До соціокультурних умов відноситься наявність у суспільстві самих об'єктивованих, загально значимих та загальнообов'язкових правил поведінки, що впливають із правових текстів, визначальних прав та обов'язків членів соціуму та виступаючих як загальнозначущі цінності, своєрідних культурних кодів, здатних владно впливати на поведінку суб'єктів. У світлі вищевикладеного ясно, що правила поведінки є результатом типізації, екстерналізації, інституціоналізації та легітимації поведінки самих соціальних суб'єктів.

До найвпливовіших і поширених теорій виникнення права слід віднести: *теологічні, природно-правові, історично-соціологічні, психологічні*. Абсолютизація тих чи інших факторів виникнення права знаходить вираження у низці *теорій походження права*. Так, наприклад, за *теологічною теорією* (Тома Аквінський, Ж. Марітен) право було створене Богом і дароване людині через пророка чи правителя. *Теорія примирення* (Г. Берман, Е. Аннерс) пояснює виникнення права необхідністю розв'язання конфліктів між родами через укладання договорів про примирення, які в подальшому стають правом. *Теорія суспільного договору* (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо) пов'язує виникнення права з переходом від природного стану до політичного через укладення суспільного договору [6].

Історична школа права (Г. Гуго, Ф. К. фон Савін'ї, Г. Пухта) відстоює тезу про те, що право виникає спонтанно, як мова народу, виростає з «народного духу як рослина із зерна» і набуває характеру, притаманного тільки певному народу. *Психологічна теорія права* (Л. Петражицький) пов'язує витoki права з особливостями людської психіки, у структурі якої можна виділити специфічні правові переживання – емоції обов'язку,

проекцією яких є позитивне право. *Історико-матеріалістична, або марксистська, теорія* (К. Маркс, Ф. Енгельс) розглядає право як частину «надбудови», яка лише відображає зміни у «базисі» – економічній структурі суспільства, виражає волю панівного класу і виникає як засіб експлуатації одного класу іншим. *Теорія насильства* (Л. Гумплович, К. Каутський, Є. Дюрінг та ін.) пов'язує виникнення права із завоюванням одних племен іншими і необхідністю закріплення влади переможця над переможеними [6].

Вважається, що з іменем Гегеля та Канта «пов'язана глибока філософська розробка проблем права і держави. Не випадково, що їх концепції визнаються класикою філософії права і розглядаються багатьма дослідниками як загальнотеоретична основа філософії права як наукової дисципліни». Гегель створив універсальну методологію, засновану на ідеї саморозвитку права в єдності з його інституціонально предметними та духовними про-явами [2, с. 65].

Ще одна особливість філософії права Гегеля в частині правосуддя – розкриття Гегелем уявлення про «Право як закон» та «Існування закону» (назви окремих підрозділів), які передують підрозділові «Суд», у розділі «Здійснення правосуддя». Гегель розкриває діалектику понять «право» і «закон», уявляє закон об'єктивним правом і пише: «Що становить право в собі, встановлене в своєму об'єктивному існуванні, тобто визначене думкою для свідомості, і як те, що є правом і діє, відоме, закон; і право через це визначення – це позитивне право взагалі». Він додає: «Право як таке лише через те, що воно стає законом, набуває не тільки форму загальності, але й свою істинну визначеність». Гегель розкриває плюралізм свого праворозуміння. У нього «право виступає *регулятором взаємовідносин у громадянському суспільстві*. Поняття «право» використовується у таких основних значеннях: право як свобода (ідея права); право як визначений ступінь та форма свободи (особливе право); право як закон (позитивне право)» [2, с. 69]. Гегель вважав, що наука про право – це частина філософії, а предмет філософії права – це ідея права, поняття права та його здійснення [1].

У сучасній філософії права помітного розвитку досяг соціологізм як спосіб розгляду права виключно в соціальному контексті. В межах соціологізму право розглядається не як статичний набір норм, а як процес, як соціальна дія людей. Воно реалізується в процесі тлумачення, застосування та створення соціальних норм, підкріплених юридичною силою дії, забезпеченої правовою санкцією політично організованого суспільства. За твердженням представників соціологізму, соціальні норми не функціонують автоматично, їх дієвість залежить від їх використання та інтерпретації людьми. Соціологізм приваблював правознавців і філософів критикою аналітичних настанов класичної філософії права і теорій суспільного договору з їх акцентуванням на визначенні звичаєвого права як історично вихідного порядку [7, с. 88].

Соціологічні концепції права склалися в полеміці з юридичним позитивізмом, що панували в правознавстві XIX в. Соціологічна юриспруденція почала формуватися, коли соціологія виділилася у самостійну галузь знань. Соціологічні теорії права склалися двома шляхами: з одного боку, шляхом формування правових концепцій у рамках загальної соціології, а з іншого – шляхом поширення соціологічних методів пізнання в юриспруденції.

До родоначальників соціологічної юриспруденції відносяться Р. фон Герінг (Німеччина), Л. Дюгі та Ф. Жені (Франція), Є. Ерліх (Австро-Угорщина).

Характерна теза всіх варіантів соціологічного спрямування – свобода суддівського розсуду. «Під правом, ми розуміємо не що інше, як передбачення того, що фактично зробить суд», вислів американського судді та правознавця Олівера Вендела Холмса (1841–1935 рр.). Представники соціологічної школи протиставили позитивному праву як

«мертвому», «книжковому» праву «живе», «право в дії». Значну роль розвитку соціологічного напрямки зіграв Роско Паунд (1870–1964 рр.) – американський юрист, який багато років був деканом Гарвардської школи права. Він стверджував, що право – це насамперед фактичний правовий порядок та процес діяльності суду. Прихильники соціологічного спрямування критикували формально-догматичний, нормативний підхід до права, який називали «юриспруденцією понять». Соціологічна юриспруденція так само, як і доктрина природного права, виходить за межі закону (писаного права), проте не в бік природних прав і свобод, а в сферу реалізації права, правозастосовної практики. Хоча негативне ставлення до позитивізму ці напрями поєднує. Позитивним моментом у цій теорії є орієнтація на облік реальних процесів, що відбуваються у правовому регулюванні, їх вивчення на основі конкретно-соціологічних методів. Недоліком, слабкою стороною соціологічного спрямування є те, що виникає небезпека розмивання поняття права, втрати правом своїх кордонів і, як наслідок – з'являється більше можливостей для порушення закону, свавілля судових та адміністративних органів [9].

Некласичне осмислення права виключає трансцендентальний план буття і заперечує визнання як його єдиного носія монособ'єкта. За реальність визнаються мовна діяльність, комунікація, де матеріальний та ідеальний плани (як знак і значення) тісно пов'язані.

Досліджуючи генезу правосуддя необхідно звернути увагу на феноменологічний образ судового символізму та його філософське відображення у процесі судочинства. Сучасні дослідники, вивчаючи походження ритуалу, міфу та мови, вважають, що первісний ритуал був передусім знаково-символічним процесом, на основі якого уже і формувалися міфічні оповіді та розвивалася структура мови, іншими словами, *символ* передувал вербальній мові. В архаїчних ритуалах слова були вторинними і навіть необов'язковими. Показовим прикладом тут є походження слів «*присяга*» та «*клятва*». Сучасна людина сприймає присягу і клятву як визначену словесну формулу, проте первісно в їхній основі були не слова, а жести, тілорухи (мова тіла) [4].

Конвенційний характер текстів присяги, що стосуються передусім сумління того, хто її складає, базується на сакрально-ритуальному розумінні тексту, що було властиве культурі від найдавніших часів: «Це споріднює релігійне сприйняття священного слова і художнє (естетичне) відношення до мовлення, тобто зближує магічну функцію мови з її естетичною функцією <...> Як і феномен неконвенційного трактування слова, естетичне відношення до мовлення підвищено чутливе до зовнішньої, формальної сторони знаків. Естетичні прояви мови пов'язані не зі змістом повідомлення (не з тим, про що говориться), а з формою повідомлення (з тим, як говориться), тобто естетичні почуття викликаються самою звуковою, словесною тканиною мовлення» [4].

З історії відомо, що «присяга належала до одного з найдавніших доказових засобів – домінувала переважно в ранньому середньовіччі. Опиралася на переконання магічного мислення: згаданий у тексті присяги Бог не допустить брехливого використання Свого імені для підтвердження неправди» [11, с. 364].

Присяга – конвенційний умовно-символічний акт, що базується на апелюванні до сумління людини в її свідомій інтенції виявити й дотримуватися вірності певним прийнятим цінностям, принципам, ідеалам, а також визначеному інституту, окресленій спільноті чи конкретному репрезентанту влади. Попри апелювання передусім до сумління того, хто складає присягу, її порушення часто каралося згідно із законом, якого особа не дотрималася. У релігійних текстових корпусах та давніх правових документах простежимо акцентування на важливості складання присяги та її дотриманні як фактору особистого життя й чинника суспільної діяльності. Сучасне прийняття деяких присяг із торканням певного

предмета (Біблії, розп'яття, конституції, кодексу, прапора) має праісторичні корені, що свідчить про передування знакових жестів і рухів словесним текстам у первісних ритуалах. Дотепер присяга судових юристів (суддів, прокурорів, адвокатів) належить до обов'язкових елементів початку здійснення судочинства та постає як помітний своїм церемоніальним характером акт (зокрема, суддівські присяги в присутності вищих осіб держави), що публічно засвідчує готовність особи до виконання доручених їй важливих обов'язків. У сучасній Україні посадову присягу складають як судді, так й інші посадові особи на початку своєї професійної діяльності [4].

Аналіз правової реальності дає змогу виділити в ній такі форми буття права, що у сукупності виражають динаміку правової реальності:

- а) світ ідей: ідея права;
- б) світ знакових форм: правові норми і закони;
- в) світ взаємодій між соціальними суб'єктами (правове життя).

Це розчленування є традиційним і в цілому аналогічним (хоча і не цілком тотожним) розподілу на такі форми чи рівні буття права, як правосвідомість, правові норми і правовідносини. Єдність цих рівнів і являє собою такий об'єкт, як право. Кожний з цих рівнів знаходить найбільш розвинений опис у відповідних філософсько-правових концепціях. Так, ідея права виражається в класичних теоріях природного права, особливо деонтологічного (суб'єктивістського) напрямку, правові норми і закони – в аналітичній юриспруденції (правовому позитивізмі). Що ж стосується третього рівня – рівня взаємодії між соціальними суб'єктами, то це світ соціальної предметності, в якому право переходить у світ соціальної реальності [7, с. 139].

Висновки. Тож, дослідження генези правосуддя у історико-філософському дискурсі, виявлення смислового змісту правосуддя, тобто його духовного осмислення і переживання крізь призму світогляду дозволяють стверджувати що, правосуддя як соціальна інституція виникло на межі переходу суспільства зі стану дикості до цивілізації. З того часу будь-яке більш менш цивілізоване суспільство постійно породжує право, а потім і державу, покликану його охороняти. До найвпливовіших і поширених теорій виникнення права слід віднести: теологічні, природно-правові, історично-соціологічні, психологічні. В межах соціологізму право розглядається не як статичний набір норм, а як процес, як соціальна дія людей. Воно реалізується в процесі тлумачення, застосування та створення соціальних норм, підкріплених юридичною силою дії, забезпеченої правовою санкцією політично організованого суспільства. Досліджуючи генезу правосуддя необхідним було звернути увагу на феноменологічний образ судового символізму та його філософське відображення у процесі судочинства. Сучасне прийняття деяких присяг із торканням певного предмета (Біблії, розп'яття, конституції, кодексу, прапора) має праісторичні корені, що свідчить про передування знакових жестів і рухів словесним текстам у первісних ритуалах. Дотепер присяга судових юристів (суддів, прокурорів, адвокатів) належить до обов'язкових елементів початку здійснення судочинства та постає як помітний своїм церемоніальним характером акт. Аналіз правової реальності дав змогу виділити в ній такі форми буття права, що у сукупності виражають динаміку правової реальності: світ ідей – ідея права; світ знакових форм – правові норми і закони; світ взаємодій між соціальними суб'єктами (правове життя).

Список використаної літератури

1. Бабкін В. Д., Філософія права та загальна теорія держави і права: проблеми взаємодії, *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Випуск 12/2013*, URL: <https://enpuir>.

- npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6463/Babkin.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed January 9, 2024).
2. Бігун В. С. *Філософія правосуддя: ідея та здійснення* : монографія, Київ., 2011. (Бібліотека Міжнародного часопису «Проблеми філософії права») 303 с. С. 65.
 3. Дудаш Т. І. Праворозуміння: герменевтичне дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01, Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Львів, 2008. 16 с.
 4. Кравчук О. О., Остащук І. Б. Філософія й генеза судової та посадової присяги, *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3 (47) 2020, URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/229421/228340> (accessed January 9, 2024).
 5. Пенязь П., Концепт «правосуддя» у соціально-філософському вимірі, *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023*. Випуск 49, с. 105–110, URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/49_2023/13.pdf (accessed January 9, 2024).
 6. Соціальна генеза права, URL: <https://studfile.net/preview/5259426/> (accessed January 9, 2024).
 7. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзюбань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с. С. 88.
 8. Філософія права: Навчальний посібник / О. Г. Данільян, Л. Д. Байрачна, С. І. Максимов та ін.; За заг. ред. О. Г. Данільяна. Київ, 2002. С. 14.
 9. Щербанюк О.В Соціологічна юриспруденція і сучасна реляційна техніка: загальна характеристика і синтез, *Юридичний науковий електронний журнал*, № 9/2022, с. 669–671, DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/165> (accessed January 9, 2024).
 10. Harold J. Berman (1983) *LAW and REVOLUTION. The Formation of the Western Legal Tradition*. Harvard university press Cambridge, Massachusetts and London, England, URL: https://politicayderechoenlaedadmedia.files.wordpress.com/2016/07/berman_law_and_revolution_the_formatibookzz-org-1.pdf (accessed January 9, 2024).
 11. Moniuszko A. Iuramentum corporale praestitit. Przyczynek do badań nad przysięgą dowodową w koronnym procesie ziemskim u schyłku XVI stulecia. *Соціум. Альманах соціальної історії. 2010. Випуск 9. С. 361–372*. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/104303/16-Moniuszko.pdf?sequence=1> (accessed January 9, 2024).

THE GENESIS OF JUSTICE: THE SOCIAL-PHILOSOPHICAL DIMENSION

Pavlo Penyaz

*Zaporizhzhia National University,
Faculty of Sociology and Management, Department of Philosophy,
Public Administration and Social Work
Zhukovsky str., 66, 69600, Zaporizhzhia, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5148-3813>*

The relevance of the research topic lies in the fact that conflicts of a legal nature, which were based on a dispute about the right, were resolved with the help of judicial and extrajudicial procedures. Confrontational paradigms threaten humanity with a planetary catastrophe, and only the peaceful coexistence of people, nations, and countries serves as a condition for achieving sustainable development in the modern world.

The purpose of the article is to study the genesis of justice in historical-philosophical discourse, to reveal the semantic content of justice, that is, its spiritual understanding and experience through the prism of certain ideals, values, views, in other words, through the prism of worldview.

In the course of the study, it was concluded that justice as a social institution arose on the threshold of society's transition from a state of savagery to civilization. Since that time, any more or less civilized society constantly generates law, and then the state, which is called to protect it. The most influential

and widespread theories of the emergence of law should include: theological, natural-legal, historical-sociological, psychological. Within the framework of sociologism, law is considered not as a static set of norms, but as a process, as a social action of people. It is implemented in the process of interpretation, application and creation of social norms, supported by the legal force of action, provided with the legal sanction of a politically organized society. While studying the genesis of justice, attention was paid to the phenomenological image of judicial symbolism and its philosophical reflection in the judicial process. The modern adoption of certain oaths by touching a certain object (Bible, crucifix, constitution, codex, flag) has prehistoric roots, which indicates that symbolic gestures and movements preceded verbal texts in primitive rituals. Until now, the oath of court lawyers (judges, prosecutors, lawyers) belongs to the mandatory elements of the initiation of judicial proceedings and appears as an act notable for its ceremonial nature. The analysis of legal reality made it possible to distinguish the following forms of existence of law in it, which collectively express the dynamics of legal reality: the world of ideas – the idea of law; the world of symbolic forms – legal norms and laws; the world of interactions between social subjects (legal life).

Key words: the social genesis of justice, the idea of law, theories of the origin of law, judicial symbolism, "oath".